

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

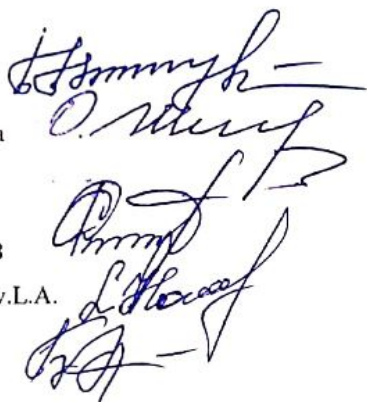
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

**09.00.03 – “Falsafa tarixi”
ixtisoslik fanidan kirish imtihoni
DASTURI VA BAHOLASH MEZONI**

Buxoro – 2023

Tuzuvchilar: F.f.d., prof. B.B.Namozov
F.f.d., dotsent. O.T.SHaripova

Taqrizchilar: F.f.f.d.(PhD), Dehqonov.B.B
F.f.f.d.(PhD), dotsent. Xaitov.L.A.
F.f.f.d.(PhD), Qo'ziev. N.A

Annotatsiya

09.00.03. - Falsafa tarixi insoniyat falsafiy tafakkurining shakllanishi, rivojlanishi, xususiyatlari va mohiyatini har bir davrning moddiy va ma'naviy, ijtimoiy sharoitdan kelib chiqqan holda o'rganadigan va muhim xulosalar beradigan jabhasidir. Falsafiy fikr taraqqiyoti jarayonini yaxlit tarzda tasavvur qila olish ayni paytda turli xil falsafiy oqimlar, yo'nalishlar, ta'limotlarning mohiyatini tushunib etishi, ularning ilmiyqadr-qimmati va bugungi kun uchun ahamiyatini to'g'ri baholay olish zaruratidir.

Falsafa tarixi insoniyat taraqqiyotining qonuniy natijasi va jamiyat rivojlanishining ma'naviy mezoni sifatida. Falsafiy tafakkurning ijtimoiy muhit maxsus ekanligi. Falsafa tarixining rivojlanish bosqichlari. Falsafa tarixi falsafiy dunyoqarashning asosiy xususiyatlarini belgilovchi tamoyil sifatida. Falsafiy dunyoqarashlar va yirik falsafiy maktablar. Falsafiy dunyoqarashning tarixiylik tamoyili jamiyatning o'tmish dunyoqarashlari tarixidan iboratligi va o'zliksiz rivojlanishi. G'arb va SHarq falsafasi uning rivojlanish bosqichlari va munosabatlarining qiyosiy tahlili. Qadimgi davr falsafasi. Sokrat, Fales, Demokrit, Geraklit, Platon, Arestotel va boshqalarning falsafiy qarashlari. Sofistlar, Ipikurizm, Stoyiklar, Neoplatanizm, Melet maktablari. O'rta asrlar yangi davr, O'yg'onish davri, Eng yangi davr va zamonaviy falsafalarning tasnifi. Falsafiy dunyoqarashlarning tarbiyaviy vazifalari.

Dastur Tarix va yuridik fakultetining 2023 yil 7 oktyabrdagi № 3 sonli Kengash yig'ilishida muhokama qilingan va tasdiqlashga tavsiya etilgan.

Aristotelning gnoseologik ta'limoti, unda sensualizm va apriorizm elementlari. Deduksiya va induksiya o'rtasidagi munosabat. Aristotel dialektikasi. Aristotel ta'limotining O'rta asr SHarq falsafasiga ta'siri. Jahon falsafasi tarixida Aristotelning o'ri va roli.

Ellin - Rim davrida antik falsafa

Epikur (milodiy 341-270 yy.) va uning Afinada falsafiy maktabni tashkil etishi («Epikur bog'i»). Epikur kanonikasi (qoidalari). Sensualizm haqidagi ta'limoti. Epikur etikasi va uning tomonidan gedonizmning tanqid qilinishi. Qadimgi Stoya falsafasi va uning asosiy namoyondalari: Kitionlik Zenon (336-264 y) va uning vorislari Kleanf (330-323 y) va Xrisipp (280-205 y). Stoitsizmning kinizm bilan bog'liqligi. Falsafiy fanlarning tasnifi. Stoiklarning mantig'i va bilish nazariyasi. Skeptitsizmning nazariy manb'alari Relyativizm, skeptitsizmning gnoseologik ildizlari. Elidalik Pirron (er.av. 365-275 yy.) skeptitsizmning asoschisi. Baxtli bo'lish imkoniyatining mavjudligi. Timon (320-230) – skeptitsizmning birinchi adabiy namoyondasi. Eramizning I asrida gnostitsizm diniy - falsafiy ta'limotining shakllanishi. Kreasionizmning panteizm bilan ko'shilishi. Valentin va Vasiliz – gnostitsizmning asoschilari. Neoplatonchilikning asosiy maktablari: Aleksandriya —Rim (eramizning III asr), Suriya (IV asr) va Afina (V asr) maktablari, ularning asosiy namoyondalari. Plotin (203-270 yy.)ning falsafiy faoliyati, uning asarlari. Birlilik haqidagi ta'limoti. Nurlanish jarayoni, birlikning ko'payishi va inqirozi. Plotinning antisensualizmi va bilimlarning mushohadali talqin etilishi, ekstaz haqidagi ta'limotida Plotinning mistitsizmi. Prokl Afina maktabining asoschisi va neoplatonizmning sistemalashtiruvchisi. Dunyoviy jarayonning triadialik ritmi haqidagi ta'limoti. Prokl ta'limoti. YUstinian tomonidan Afina maktabining yopilishi. Antik falsafaning rasman tugallanishi.

Markaziy Osiyoda madaniyat rivoji

Zardushtiylik diniy falsafiy ta'limotining paydo bo'lishi. «Avesto» – zardo'shtiylik ta'limotining yozma manbai. Zardushtiylikning asosiy g'oyalari. Keyingi davrlarda zardushtiylikning mazmuni va shaklining o'zgarishi. Eron va Markaziy Osiyodagi VII asr o'rtalarida va VIII asr boshlarida arablar istilosidan keyin islomning hukmron dinga aylanishi, zardushtiylikning quvg'in ostiga olinishi. Moniyalar ta'limotining Eron va Markaziy Osiyoda kelishi «Moniylik xati» alifbosining yaratilishi. Unga xristianlik va gnostik falsafiy ta'limotlarining ta'siri. Buddaviylik ta'limotining Kushonlar davrida Markaziy Osiyoda paydo bo'lgan yangi dinlardan biriga aylanganligi. Markaziy Osiyoning janubiy qismi bakt davrida buddaviylik diniy-falsafiy oqimning keng tarqalganligi. Bu erda budda ta'limotining yangi oqimlaridan yana bir bo'lgan avayibxasha ta'limotining keng tarqalishi.

Islomning Markaziy Osiyo va yaqin SHarq mamlakatlariga yoyilishi

VI asr oxiri VII asr boshlarida ya'ni islom dinining vujudga kelishi. Arab qabilalari o'rtasidagi markazlashtirishga intilish harakatlari. Islom dini asoslarining muqaddas kitoblar – Qur'on va hadislarda bayon etilishi. Qur'onga va boshqa diniy manbalarga asoslangan holda aqidalar va shariat qonunlarining ishlab chiqilishi. Islomning asosiy yo'nalishlari: oqimlari va mazhablari. SHianing mustaqil oqim sifatida VII asr oxiri VIII asrning birinchi yarmida shakllanishi, uning mafkurasi. SHialar ichida ismoiliylar va karmatlar oqimining vujudga kelishi. Imom Muxammad Mahdi haqidagi ta'limot. Mu'taziliylar (arabcha - ajralib chiqqanlar, uzoqlashganlar) ta'limotining ilk islom ilohiyoti oqimlaridan biri ekanligi, uning xalifalikda rasmiy e'tiqod sifatida tanilishi. Mutavakkil (847-861 yy.) davrida bu ta'limotning taqiqlanishi, ilk islomga qarshi bo'lgan oqim vakillari - shialar, xorijiyalar boshqa din ahllari - yaxudiylar, hureamiylar qatori muta'ziliylarning ham ta'qib ostiga olinishi. Sufiylik (sufizm, tasavvuf)ning islomdagi falsafiy oqim

sifatida VIII asrda arab mamlakatlarida vujudga kelishi. Sufiyalar tomonidan shaxsiy istakdan voz kechish g'oyasining targ'ib qilinishi. Sufiylikda neoplatonizm ta'limoti. Abu Hamid Muhammad ibn al-G'azzoliy tomonidan tasavvufning ortodoksal islom ta'limoti bilan yaqinlashtirilishi, uning keyinchalik rasmiy ta'limot sifatida tan olinishiga yo'l ochib berilishi. Movarounnahrda sufiylik oqimining YUsof Xamadoniy (XII asr) tariqatida boshlanganligi, keyinchalik unda turli yo'nalishlarning paydo bo'lishi, bu yo'nalishlarning yirik namoyondalari Abdulholiq G'ijduvoniy va Axmad YAssaviylar ta'limotlari. XIII-XIV asrlarda naqshbandiylikning vujudga kelishi.

IX-XII asrlarda YAqin, O'rta SHarq va Markaziy Osiyoda falsafiy fikrlar

IX - XI asrlarda Arab mamlakatlari va Eron va Markaziy Osiyoda ijtimoiy falsafiy fikrlar. Abbosiylar hukmronligi davrida ijtimoiy-iqtisodiy va tarixiy sharoit. Xalifalikda davlatchilik masalasi. Ilm-fan rivoji. Bog'dodda «Bayt ul hikma» («Donolar uyi») — «Ma'mun akademiyasi»ning tashkil qilinishi va uning ilm-fan rivojidagi roli. Markaziy Osiyolik olimlarning «Ma'mun akademiyasi»ni tashkil qilishdagi o'ri va ilm-fan rivojidagi roli. Abu YUsof al-Kindiy (800-865) birinchi arab faylasufi. Al-Kindiy: hayoti va ilmiy merosi. Al-Kindiy – Arastu asarlarining sharhlovchisi. Falsafiy atamalar (terminologiya)ning ishlab chiqilishi, fanlar tasnifi va uning metodologik ahamiyati. Al-Kindiy gnoseologik ta'limotida sezgi va tafakkur masalasi, ularning o'zaro munosabati. Haqiqat to'g'risidagi ta'limoti. Abul Alo al-Maari (vaf. 1017 y) dunyoqarashi. Maarriyning diniy skepsisdan hurfikrlikka qarab borishi. Maarriy dunyoqarashida siyosiy va ahloqiy masalalar. Abu Bakr ar-Roziy buyuk eron olimi va mutafakkiri (865-925), uning hayoti va ilmiy merosi. Tabiiy-ilmiy qarashlari va uning dunyoqarashi ahamiyati. Ar-Roziy – SHarqda atomistik ta'limotning asoschisi. Substansiya va aksidensiya, materiya va shakl munosabatlari haqidagi ta'limot. Gnoseologik ta'limot. "Ikki xil haqiqat"ga bo'lgan munosabat. Ar-Roziy dunyoqarashida inson va uning ijtimoiy hayotda tutgan o'ri masalasi. Ar-Roziy ijtimoiy-falsafiy va ahloqiy qarashlariga o'rta asr mutafakkirlari va ilohiyotchilarining munosabati. IX-XII asrlarda Markaziy Osiyoda markazlashgan mustaqil feodal davlatlarning vujudga kelishi: comoniylar, qoraxoniylar, g'aznaviylar davlatining vujudga kelishi va ularning mintaqa iqtisodiy va madaniy rivojidagi ahamiyati. SHarq Uyg'onish davri va uning xususiyatlari. Xorazmda «Majlis ul-Ulamo» (Olimlar majlisi – Ma'mun akademiyasi)ning tashkil etilishi va tabiiy-ilmiy ilmlarning rivoji. Muhammad ibn Muso Xorazmiy, Ahmad Farg'oniy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sinolar tabiiy-ilmiy qarashlarining dunyoqarashidagi, ahamiyati. Markaziy Osiyoda mustaqil davlatlarning vujudga kelishida xalq harakatlarining o'ri. Abu Nasr Forobiy (873-950 yy.). Forobiy ontologik qarashlarining g'oyaviy ildizlari. Forobiy ontologik va kosmologik ta'limotida panteizm va neoplatonizm g'oyalari. Fanlar tasnifi. Bilishda sezgi va tafakkurning roli va munosabati haqida. Forobiy mantiqiy qarashlarining metodologik ahamiyati. Forobiy - o'rta asrda sotsiologik ta'limot asoschisi. Hukmronlik shakllari. Davlatning kelib chiqish sabablari. Orzudagi jamoa va uning hukmronlik usuli. Inson hayotining mazmuni va baxt saodatga erishuv vositalari. Forobiy dunyoqarashining kelgusidagi ijtimoiy fikr taraqqiyotiga ta'siri. Beruniy - o'rta asrning qomusiy olimi. Beruniy tabiiy-ilmiy qarashlarining ilmiy va dunyoqarash ahamiyati. Beruniy fan tarixchisi. Beruniy ontologik qarashlarining dialektik mohiyati. Kosmologik va kosmogonik ta'limotida ilmiylik an'analari. Beruniy dunyoqarashida dialektika unsurlari. Ikki xil haqiqat masalasi. Beruniy sotsiologik qarashlari. Odamning kelib chiqish tarixi. Jamiyat taraqqiyotida geografik muhitning ahamiyati haqida. Karmatlar harakatiga munosabat. Beruniy ahloqiy qarashlarining insonparvarlik mohiyati. Oila va nikoh masalasi. Abu Ali ibn Sino (980-1037)ning

hayoti va ilmiy merosi. Ibn Sino ontologik ta'limotida neoplatonik unsurlar. Ishroqiy (Ibnoy nurlanish) falsafasi. Moddiy olam tuzilishi va rivoji haqidagi ta'limot va unda dialektika unsurlari. Kosmologik ta'limot. Boriqadagi sababiy bog'lanishlar haqida. Ibn Sino gnoseologik qarashlari. Maniyat va uning bilishdagi o'rni masalasi. Fanlar tasnifi. Ibn Sino jamiyat va davlat haqida. Insoniyatning jamiyatda tutgan o'rni haqida. Ahloqiy qarashlar va ularning insonparvarlik mohiyati. Ibn Sining pedagogik qarashlari. Mantlakan boshqarishda iqtisodiy siyosat va o'qitishning o'rni haqida. Dimga bo'lgan munosabati. Ibn Sino huquqligi. Abu Abdoh Xorazmiy (vaf. 997) va uning «Mafotax ul-ulum» asari. Fanlar tasnifi, uning metodologik ahamiyati. Xorazmiy falsafiy qarashlarida peripatetik falsafaning yakuniy tarzda namoyon bo'lishi. Yuluf Xos Hojibning dunyoqarashi. Uning «Qutadg'u bilig» asarida insonning ijtimoiy mohiyati, jamiyat hayotidagi o'rni, ijtimoiy vazifasi kabi masalalar. Davlatchilik va davlatning boshqarishi masalalari. Ahloqiy qarashlari. Mahmud Qoshg'ariy dunyoqarashi. Uning «Devonu lug'at al-turk» asarida xalqlar tomonidan yaratilgan ahloqiylik mezonlarining aks etishi.

«Devonu lug'at al-turk» - Markaziy Osiyo xalqlarining urf-odatlari, ijtimoiy-iqtisodiy hayotining xususiyatlari haqidagi muhim manba.

IX-XII asrlarda Markaziy Osiyo va yaqin Sharq mamlakatlarida diniy ilmlar rivoji.

Markaziy Osiyoda hadis ilmining rivoji. Imom Buxoriy va uning "Saxixi". Imom Buxoriy asari. «Saxix»da axloqiy, ijtimoiy munosabatlari masalalari talqini. At-Termiziyning ijtimoiy-axloqiy qarashlari. Sharhata ijmo' ray, qiyos kabi falsafiy aqidlarning kiritilishi. Ularining islom mafkurasini va shariatni uchun ijtimoiy ahamiyati, Termiziy asarlarining kelgusidagi ilimot o'rni. Termiziyning qarashlari rivojiga ta'siri. Imom Motrudiy va uning «Tavhid» asari. Motrudiy islomiy o'qitishning nazariyohisi. Motrudiy tomonidan islom aqidalarni mohiyatini real hayotga tatbiq qilish talqini qilinishi. Manuviy qarashlarning islom ilohiyotchilik tarixidagi o'rni. Sufizming islom dini qobig'ida diniy-falsafiy ta'limot sifatida vujudga kelishi. Sufizming mazmuni, mohiyati, taraqqiyot bosqichlari. Sufizming ijtimoiy va g'oyaviy ilidzlati. Sufizm amaliyoti va nazariyoti. Sufizming oqimlari. Tasavvufning irfoniy ta'limoti. Keshf va ilhom. Muroqaba, mushohada va muhosa. Sufizm adabiyotida ramz (simvolik)larning ishlab chiqilishi. Abu Xomid G'azzoliy, Abdoholliq G'ijduvoniy, Ahmad Yassaviylarning merosi va tasavvufiy ta'limotlari.

XII-XIV asrlarda Markaziy Osiyoda falsafiy va ijtimoiy fikrlarning rivojlanishi

Ahmad Yulufning dunyoqarashi. «Ihtibat ul-haqoyiq»ning Markaziy Osiyo ijtimoiy-falsafiy fikrlar tarixini o'rganuvchi asar ekanligi. Mahmud Qashg'ariyning falsafiy qarashlari. Chag'atayning fan tarixida tutgan o'rni. Markaziy Osiyoda XIII - XIV asrda yarmida ijtimoiy-siyosiy va tarixiy ahvoli. Mislik ta'limotlarning kuchayishi. Markaziy Osiyoda sufizming turli oqimlarining vujudga kelishi va tarqalishi. Sufizm amaliyoti va nazariyasi o'rtasidagi umumiylik va farqlar. Yassavizim oqimining vujudga kelishi. Yassaviyning yuksak ahloqiy poklik va insoniylik haqidagi g'oyalar. Yassavizimning Markaziy Osiyo haliqlari ma'naviy hayotida tutgan o'rni. Rumiy ta'limotida sufizm amaliyoti va nazariyasi munosabatlari. Uning komil inson haqidagi ta'limoti. Rumiy dunyoqarashida dialektika elementlari, olamning birligi, ularning xalq qilinishi yo'llari. Rumiy merosi va dunyoqarashining tarixiy ahamiyati. Naqshbandiylikning ijtimoiy hayotga, mehnatga, dunyo noz-nemalarga, insonga, vatanga, xalqqa munosabati. Naqshbandizmda nazariya masalalari: olamning ilohiy birligi, tabiatning ilohiyligi. Naqshbandizimning XV-XVI asr mutafakkirlari

ta'limoti, dimga munosabati. Shellingning hayoti, ijodi va asarlari. Shellingning «Tibiat falsafasi g'oyalar» asarida yaratilgan falsafiy konsepsiyasi. Naturfalsafiy ta'limoti. Shelling dialektikasi. Transcendental falsafasi Shellingning bilish nazariyasi. Ijtimoiy-siyosiy qarashlari «San'at falsafasi», uning transcendental idealizm tizimining yakuniy qismi ekanligi. Shelling ta'limotining Gegel falsafasiga Gegel falsafiy sistemasi tuzilishi. Gegel falsafaning predmeti va vazifalari haqida. Gegel ruh falsafasining asosiy xususiyatlari. Gegel falsafa tarixiga munosabati. Uning nazariya va metod o'rtasidagi aloqadorlikni tushunishi. Gegel ijtimoiy va ma'naviy taraqqiyot muammosi haqida. Gegel dialektikasining falsafiy mag'z. Gegel va neogegelchilar. Lyudvig Andreas Feyerxaxning dimga bo'lgan munosabati. Feyerxaxning Gegelga bo'lgan munosabati. Feyerxax antropologiyani. Feyerxax falsafiy qarashlarining evolusiyasi. Uning bilish nazariyasi. Ijtimoiy-siyosiy qarashlari. Yuluf muhabbat dini haqidagi ta'limoti. Ahloqiy qarashlari. XIX asr nemis falsafasining keyingi davrlarda falsafiy fikrlari rivojiga ta'siri.

XIX-XX asr G'arb falsafasi rivoji

XIX-XX asrda G'arbiy Evropadagi ijtimoiy-siyosiy hayot, fan-texnika taraqqiyoti va ma'naviy madaniyatdagi o'zgarishlarning G'arb falsafasida aks etishi. Neokantchilikning ijtimoiy-tarixiy va g'oyaviy-nazariy asoslari, asosiy oqimlari va xususiyatlari. Neokantchilikning falsafiy yo'nalishi namoyandalari - O.Libman, G.Gelngols, F.A.Lange. Neokantchilikning falsafiy maktabi namoyandalari - G.Kogen, P.Natorp, E.Kassirer, G.Fayxinger. G.Kogen matematik tabiiyotshunoslik haqida. G.Kogenning «axloqiy sotsializm». P.Natorp «aniq fanlarning mantiq» haqida. Pozitivizmni vujudga kelishi va yo'nalishlari. Pozitivizmning asosiy g'oyalari. O.Kontning pozitivistik falsafasi, Dunyo va bilish haqidagi pozitivistik ta'limot. G.Spenserning qarashlari. Ijtimoiy-sotsiologik nazariyasi. Evolusiyasi va uning qonuniyati haqidagi ta'limot. Birinchi pozitivizmning ahamiyati. Neopozitivizm falsafasining shakllanishi va rivoji. Falsafiy masalalarning o'ziga xos tarzda qo'yilishi. Mantiqiy ta'limot falsafasi va verbalizav'ya masalasi. B.Kasselning (1872-1970 yy.) diskripsiya haqidagi ta'limoti. Mantiqiy atomizm haqidagi fikrlar. Matematik mantiq konsepsiyasi. Vena to'garagining mantiqiy pozitivizmi. Karmar, F.Vaysman, G.Feygl, O.Neyral, G.Gan, V.Grafi, F.Kaufman Vena to'garagi a'zolarining tabiiy bilimlarning mantiqiy tahlili haqida. Mantiqiy pozitivizm falsafasining rivoji va ahamiyati. Postpozitivizmning ijtimoiy rivojlanish masalalari. K.Popperning «Ochiq jamiyat va uning dushmanlari» asari. K.Popper qarashlarida «ochiq va yopiq jaxmiyat» tushunchalari. Uning tanqidiy uslub. Qadimgi davr falsafasiga bo'lgan munosabati. Erkin fikr yurishi masalasi. Postpozitivizmning tarixining va inson hayotining mazmunsizligi masalasi.

G'arbiy Evropa mamlakatlarida irratsionalizm

Artur Shopenqauer (1788-1860 yy.) irratsionalizm oqimi namoyandasi. Dunyo tasavvur sifatida. Dunyo tirda sifatida. Axloqiy pessimizmi. Buddizmga munosabati. Estetik qarashlari. San'at bu irondaning namoyon bo'lishi. Ijtimoiy-siyosiy fikrlari. Shopenqauer falsafasining «Hayot falsafasi»ga ta'siri. Fridrix Nitsche «Hayot falsafasi»ning vujudga kelishi. Nitsche falsafasida «Hayot» tushunchasi. Komil inson haqidagi ta'limot. Hekimiyatga intilish - insoniyat tarixini harakatga keltiruvchi kuch. F.Nitsche etkasi. «Abadiy qaytish» to'g'risidagi afsona. Nitschechilikning keyingi taqdiri. «Hayot falsafasi»ning fransuzcha talqini. A.Bergson falsafasida inson muammosi. Instinkt va intellekt, «intellektual intuitsiya» haqidagi ta'limot. A.Bergsonning hayotiy tarix falsafasi, ochiq jamiyat haqidagi qarashlari. Osvald Shpenqer (1880-1936 yy.) hayoti, faoliyati. Tarix falsafasi. Tarix kechmalari

muhimmasi sifatida. Tarixning davriyligi, SHIrgenlarning tarixiy haraqiyotini inkor etishi. Tarix yopiq sistema tarzida tavsiflanishi. Svyen Kekegomning (1813-1855 yy.) xristianlik nuqtidagi ekzisistensialistik falsafasi. Inson muhimmasi SHIrasining uch tirligi haqidagi fikrlari (estetik, axloqiy, diniy) Psixovomalik oqimining vujudga kelishi. Z.Freydning (1856-1939 yy.) ijtimoiy — falsafiy qarashlari. Z.Freyd insonning hissiy tabiati haqida, «E'dip kompleks» va Ibbidha tushunchalari. Z.Freydning dinga munosabati. E.Fromming (1900-1980 yy.) ijtimoiy-falsafiy qarashlari. Muhabbat falsafasi haqida. Ijtimoiy psixologiyasi. K.YUngning inson haqidagi qarashlari va Z.Freyd qarashidan farqi. Psixik energiya haqida. Psixologik tiplar.

Pragmatizm

Pragmatizmning ijtimoiy-tarixiy, nazariy-g'oyaviy asoslari. Amerika pragmatizmning yaratani Charlz Pirs (1839-1914 yy.) — pragmatizm asoschisi. Bilish nazariyasida «shubha — ishonch» ta'limoti. E'tiqodni musahhamlashi uslublari. Haqiqat konsepsiyasi. Pirs tamoyillari. Uilyam Deyms (1842-1910 yy.) pragmatizmi. Falsafiy temperamental haqidagi ta'limot. Pragmatizm boshli munozaralarni hal qilish uslubli sifatida. Bilishda «qayirbaning» va hodaning ahariyatining o'ziga xos ta'limi.

Ekzisistensializm

Ekzisistensializmning ruhiy, falsafiy asoslari. M.Xaydegger (1889-1955 yy.) ekzisistensializmi. K.YUaspersning ekzisistensialistik qarashlari. Mayyudlik va ekzisistensiya. CHegaraviy vaziyatlar ularning turlari. Tarix falsafasi «SHIifro» haqidagi fikrlari. Dinga bo'lgan munosabat. Nemis ekzisistensializmning o'ziga xos tomonlari, boshqa oqimlarga ta'siri, xoziridagi ahariyat. Fransiyada ekzisistensializmning vujudga kelishi va rivoji, uning nazariy manbhalari. J.P.Sartre. Fenomenologik borliq, «Borliq o'zida» va «o'zi uchun borliq» tushunchalari. Borliq va bo'shliq. A.Kamryu falsafiy qarashlarning evolutsiyasi. Insonning tabiatidan va insonning boshqa insonlardan beyondalashishi masalasi. Hayot mazmuni, absurdlik. Umuminsoniyat qadriyatlarining A.Kamryu ijodida salohiyati masalasini o'rin egallashi. Dinga munosabati. Germaniyalikning g'oyaviy asoslari. Germaniyalik uslubning mohiyati. Falsafa mazmunini anglashi. Germaniyalik tajriba ta'limoti. G.Gadamerning germaniyatka haqidagi qarashlari. Germaniyatka bilishning o'ziga xosligi. Tushunishdan ilgari anglash. Tushunchadan oldingi fikr masalasi. Germaniyatik davra tushunchasi.

FOYDALANILADIGAN DARSLIK, KLAR VA O'QUV OQ'ILANMALAR RO'YXATI

I. Rasmiy hujjatlar va manbalar

1. O'zbekiston Respublikasini yunida rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi. T., 2017.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHIavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi T., 2017.
3. Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Qonuni. "Kadit so'z", 2016yil 15 sentyabr.
4. Mirziyoyev SHI.M. "Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birladikida harira etamiz", "O'zbekiston", 2016.
5. Mirziyoyev SHI.M. "Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash — yurt taraqqiyoti uchun fakorxonligining darvosi" T., "O'zbekiston", 2017.
6. Mirziyoyev SHI.M. "Buyuk keladigamizni marid va olibyulash keldimiz bilan qatlamiz" T., "O'zbekiston", 2017.
7. Karimov I.A. Sohranite tiradov 11-19 - Toshkent, "O'zbekiston", 1996-2011.

II. Darsliklar va o'quv qo'llanmalar:

1. Yo'ldoshev S.A. va boshqalar. Yangi va eng yangi davr G'arbiy Evropa falsafasi. — Toshkent: SHIHarq, 2003.
2. Yo'ldoshev S.A. va boshqalar. Yangi va eng yangi davr G'arbiy Evropa falsafasi. — Toshkent: SHIHarq, 2002.
3. Falsafa. Darslik. - T., 2006
4. Osnovni filozofii. (pod red. M. Axmedovoy). - T., 2004
5. O'zbekiston falsafasi tarixi. I-jild. - T.: O'ZNUU, 2013
6. Yo'ldoshev S., Usmonov M., Karimov R. Qadimgi dunyo va O'rta asr G'arbiy Evropa falsafasi. T., SHIHarq, 2003 y.
7. Yo'ldoshev S., Ro'zmatova G., Qobulmurozova G. va boshqalar. Yangi va eng yangi davr G'arbiy Evropa falsafasi. — Toshkent, SHIHarq, 2002.
8. Karimov S.- SHIHarq ijtimoiy tafakkuri tarixidan. T., O'zbekiston faylasafalari milliy jamiyati, 2016.
9. Skirbekk G., Gile N. Falsafa tarixi. — Toshkent, SHIHarq, 2002.
10. G'arbi falsafasi - Toshkent, SHIHarq, 2004.
11. Jaxon falsafasi- Toshkent, Falsafa va haqiq, 2004.
12. SHIHarq falsafasi- Toshkent, SHIHarq, 2006.
13. Quyomiddin Nazarov . O'zbek falsafasi. O'zbekiston faylasafalari milliy jamiyati, Toshkent., 2013.
14. Nazarov Q. Falsafa asoslari, O'zbekiston faylasafalari milliy jamiyati, 2012.
15. G'arbi falsafasi. — T., "SHIHarq", 2004.
16. O'zbekistonda ijtimoiy-falsafiy fikrlar tarixidan. T., 1995 y.
17. Buyuk siymolar, alifmalari. T., 1995.
18. Istoriya filozofii. - M.: 1998.

III. Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Asmus V.E. Antiqhuva filozofiya -M., 1976.
2. Vindelband V. Istoriya filozofii. -Kiev, 1997.
3. Skirbekk G., Gile N. Falsafa tarixi — Toshkent: SHIHarq, 2002.
4. Jaxon falsafasi — Toshkent: SHIHarq, 2004.
5. Zotov A.E. Zaqadahuva filozofiyu XXVeKa. -M., 2001.
6. Falsafa. Qonuniy lug'at. — Toshkent, 2004.
7. Xristianladiya po istioni filozofii. V.3 ch. —M., 1997.
8. SHIHarq falsafasi. — Toshkent, 2006.

9. O'zbekistonda ijtimoiy-falsafiy fikrlar tarixidan lavxalar. -Toshkent: Fan,1995.
10. G'arb falsafasi. –Toshkent: SHarq, 2004.
11. Azimov Q. Islom va xozirgi zamon. -Toshkent, 1991.
12. Alikulov Haydar. Falsafiy metros va ma'naviy-axloqiy fikr rivoji. –Toshkent,2009.
13. Amir Temur. Tuzuklar. –Toshkent, 1993.
14. Axmedov B. Amir Temur. -Toshkent, 1996.
15. Allomalar sarvari (Mirzo Ulug'bek tavvalhidning 600 yilligiga bag'ishlangan ilmiy-nazariy konferensiya ma'ruzalari to'plami). -Toshkent, 1995.
16. Vamberi X. Buxoro yoxud Movarounnahr tarixi. -Toshkent,1990.
17. Jumahov Y. O'zbekistonda falsafiy va axloqiy fikrlar taraqqiyoti tarixidan. -Toshkent, 1997.
18. Istoriya falsofii. Dlya studentov VUZov. -Rostov na Donu, 1998.
19. Haqulov I. Tasavvuf va shariat. -Toshkent, 1991.
20. Iskandarov B. Tasavvuf falsafasi. -Toshkent, 1995.
21. Yo'ldoshev S.A. Antik falsafa. -Toshkent, 1999.
22. Komilov N. Timso'llar imso'li. -Toshkent, 1991.
23. Kuznetsov V.N., Mecrovskiy B.V., Gryaznov A.Y.A. Zapadnoevropeyskaya filosofiya.XVIII veqa.-M.: Vasshaya Shkola, 1989.
24. Kant I. Kritika chistogo razuma. -Rostov-na-Donu. Feniks, 1998.
25. Madaeva SH. Milliy mentalitet va demokratik tafakkur. -Toshkent, 2008.
26. Mo'minov I. M. Amir Temurning O'rti Osiyo tarixida tulgan o'rni va roli. -Toshkent, 1993.
27. Mir filosofii. V 2-x tomax. -M., 1989.
28. Mark Avreliy. Razmashleniya. -L., 1985.
29. Mirzo Ulug'bek. To'rt ulus tarixi. -T., 1994.
30. Kamyu A. Buntqumiy chelevek. -M.: 1992.
31. Rassel B. Mudrost Zapada. M. 1998.
32. Satr J.P. Filosofskie pesni. -M.: 1997.
33. Yaspers K. Vseminnaya istoriya filosofii. -M.: 1996.
34. YUng K. Psixologicheskie t'pna. -M.: 1999.
35. Fromm E. Inet ili burt. -M.: 1990.
36. Nitshe F. Soohineniya v dvux tomax. -M.: Mysl, 1990.
37. SHpengler O. Zakat Evropa. -M.: Mysl, 1993.
38. SHopenyauer A. Aforizmi jiteyskoy mudrosti. -M.: Interbuk, 1990.
39. Yo'ldoshev S. Antik falsafa. T. 1999.
40. Zolov A.F. Melvil YU.K. Burjuaznaya filosofiya seredini XIX - nachala XX veqa. -M.: Vasshaya shkola, 1988.
41. Zolov A.F. Sovremennaya Zapadnaya filosofiya - M.: Vasshaya shkola, 2000.
42. Karimov S. SHarq ijtimoiy tafakkurining ilk manbani. T., "Navro'z", 2017.
43. Karimov S., O'rozov SH., Samatov X. –"Avesto". SHarq ijtimoiy fikrlari manbat. T., "Navro'z", 2016.
44. Mo'minov I.M. O'zbekiston ijtimoiy-falsafiy tafakkuri tarixidan. -T.: Fan, 1994.
45. Nijnikov E.M Istoriya falsofii.-M.,2005.
46. Falsafa. Qomusiy lug'at. T. 2004.
47. CHanashov A.A. Filosofiya drevnego mira i srednix vekov. M., 1984.

48. Rassel B. Mudrost Zapada. M. 1998.
49. Xrestomotiya po istorii filosofii. V 3-x kn. M. 1997.
50. Per Ado. Chto takoe antichnaya filosofiya.-M.: 1999.
51. SHemuxamedov S. Falsafa va ijtimoiy taraqqiyot. -T.: Fan,2005.
52. SHemuxamedov S. Inson falsafasi. -T.: Fan,2007.
53. Durdoyulik falsafasi. -T.:2008.
54. Karimov I., Rustamova M. Falsafa fani tarixi va nazariyasi. -T.:2007.
55. Tog'ayev SH. Milliy g'oyaning davlat va jamiyat qurilishiga doir mazmunini yoritish masalasi. O'quv uslubiy qo'llanma. -T.,2008.
56. Nosirov R.N., Sirojiddinov SH.S., Ziyatdinova X.A. O'rti Osiyo'lik allomalarning falsafiy qarashlari. -T.:2007.
57. Tohir Karim. Milliy tafakkur tarixidan. -T.:2004.
58. Alekseev P.V. Istoriya falsofii. -M.: Prospekt, 2006.
59. Filosofskiy ensiklopedicheskiy slovar. -M.: Infa-M, 2006.
60. Reale D., Antiseri D. Zapadnaya filosofiya ot istokov do nashix dnei. TT M.:Proekt, 1998-2005.
61. Ilanionov S.V. Lekcii po istorii filosofii. -M.,2005.
62. A.V. Malashchenko. Mesto i rol islama v politicheskom ustroystve sovremennoyLivi. -v kn: Islam i problemi natsionalizma v stranax
63. Bljinego i Srednego Vostoka. M. 1986.
64. Z.I. Levin Islam i natsionalizm v stranax zarubejnogo Vostoka. 1988.
65. Zarubejnuy Vostok: osobennosti ideologii i politiki. T. 1985.
66. Aliev R.Y.A. Islam v koncepsiyax «natsionalnogo sotsializma» Bak 1986.
67. A.A. Ignatenko Xalifa bez xalifata M. 1988.
68. Islam v sovremennoy politike stran Vostoka M. 1986.
69. Kasymxodjaev F. Borba idey v sovremennoy egiptetskoj literature. T. 1983.
70. Litman A.D. Sovremennaya indiyakaya filosofiya. -M.: Mysl, 1985.
71. Polonskaya L. R. Vafa A.X. Vostok: idei i ideologii M. 1982.

Internet resurslari:

1. www.zivonet.uz
2. www.philosophy.ru
3. <http://www.intencia.ru>
4. <http://www.anthropology.ru>
5. <http://www.ido.mudn.ru>
6. <http://www.filosofia.ru>
7. <http://www.falsafa.de.uz>
8. <http://www.phenomen.ru>
9. <http://www.lib.ru/filosof>
10. <http://www.flam.ru/sait.php>
11. <http://www.mgimo.ru/fileservers>
12. <http://www.pacademy.edu.b>

**BUXORO DAVLAT UNIVERSITETINING TAYANCH
DOKTORANTURA IXTISOSLIKLARIGA KIRISH SINOVLARI
UCHUN MAXSUS FANLARDAN DA'VOGARLARNING
BILIMLARINI BAHOLASH MEZONI**

Sinov topshirish shakli	YOzma
Ajratilgan vaqt	120 daqiqa
Savollar soni	5
Har bir savol uchun belgilangan ball	20
Maksimal ball	100
O'tish bali	55